

Verslag | Symposium Burgerschapsonderwijs

door Wilbert Jan Derksen

Met het verschijnen van het advies over burgerschapsonderwijs van de projectgroep Curriculum.nu aan Arie Slob, de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media, en de lopende controverse rondom het Cornelius Haga Lyceum wegens vermeend antidemocratisch onderwijs en contact met radicale salafisten, was het thema van het afgelopen symposium van de TeldersStichting in samenwerking met de Hans van Mierlo Stichting actueler dan ooit. Een duidelijk signaal vanuit de maatschappij dat het tijd was om het belang van burgerschapsonderwijs aan te kaarten en deze naar behoren scherp te stellen.

Zodoende presenteerde de TeldersStichting tijdens het symposium Burgerschapsonderwijs op 15 oktober haar nieuwe publicatie; *De moed tot zelfspot: Burgerschap in het onderwijs*. De Hans van Mierlo Stichting publiceerde eerder al haar visie op het onderwerp in *Burgerschap: Een sociaal-liberale visie*. Het verschijnen van de twee publicaties bood dan ook een uitstekende gelegenheid om beide visies eens naast elkaar te leggen en het debat aan te gaan, niet alleen met elkaar, maar ook met ervaringsdeskundigen uit het onderwijs.

Gepast was het dan ook dat dit symposium plaatsvond in De Haagse Hogeschool te Den Haag, die het belang van deze discussie erkende en graag een ruimte bood om deze bijeenkomst te kunnen organiseren. Na een warm ontvangst uitgesproken door faculteitsdirecteur Marjolein Moonen kreeg moderator Caspar van den Berg de gelegenheid om de twee sprekers te introduceren. Geerten Waling hield een korte lezing over de liberale visie op burgerschap, waarop Teun Dekker dit deed vanuit een sociaal-liberaal perspectief.

Als werkgroepslid van *Bezielend verband. Basisgrammatica van het Nederlandse Burgerschap*, een politiek-wetenschappelijke stellingname van de TeldersStichting en de spirituele voorganger van *De moed tot zelfspot*, benoemde Geerten Waling het belang van sociale cohesie binnen een samenleving. De stellingname boog zich vooral over de vraag hoe deze cohesie te kunnen bewerkstelligen in een liberale maatschappij die tegelijkertijd open en vrij behoort te zijn. Waling onderstreepte het belang van het articuleren van onze gedeelde waarden. Zo kunnen mensen zich onderdeel voelen van een groter geheel en zichzelf als mede-eigenaar zien van onze samenleving. Basale normen als het erkennen van het openbaar gezag en het in hun waarde laten van mensen spelen hier een belangrijke rol in.

Daarnaast stelde Waling dat burgerschap vaak in een internationale context benoemd wordt (wereldburgerschap), maar het veel krachtiger en effectiever binnen de contouren van de natiestaat kan worden uitgedragen. De natie draait namelijk om een gezamenlijke historische lotsverbondenheid en de wens dit in de toekomst voort te willen zetten, stelde hij.

Burgerschap is een soort ‘basisgrammatica’ binnen een ruime en aan verandering onderhevige taal (lees: maatschappij). Waling benoemde tot slot dat deze basisgrammatica zich door de geschiedenis heen gevormd heeft, en gearticuleerd wordt in nationaal-historische mijlpalen als het Plakkaat van Verlatinghe en de Nederlandse Grondwet.

Daarna was het woord aan Teun Dekker. Hij stelde dat onze democratie erg kwetsbaar is. Zo vroeg hij zich af of onze democratie wel goed functioneert indien het beleid van een kabinet steeds bij de volgende verkiezingen wordt teruggedraaid door een nieuwe regering en hiermee een soort vicieuze cirkel ontstaat die nergens toe leidt. Dekker definieerde democratie als het gesprek waar ideeën van individuen worden uitgewisseld, en waar door middel van debat een

collectieve keuze uit moet komen. Hij maakte echter een belangrijk onderscheid in de manier waarop dit gesprek gevoerd kan worden.

De eerste manier noemde hij onderhandelen. Hierbij worden de eigen visies betoogd en wordt er vervolgens onderhandeld tussen de verschillende partijen. In essentie is het een strijd om het krijgen van het gelijk en is het debat niks anders dan een spel om de ander onderuit te halen. Er wordt wel een compromis gesloten, maar dit geniet geen enkele legitimiteit omdat iedere partij bij de eerste de beste gelegenheid meer denkt te kunnen winnen het compromis onderuit zal halen.

Het alternatief definieerde Dekker als de gedeelde exploratie van de problemen. Hier wordt gezamenlijk gezocht naar een oplossing voor problemen en staat het begrijpen van de ander centraal. Het compromis is hier niet slechts een wapenstilstand, maar zelf de oplossing van het probleem.

Dekker gaf aan dat bij deze twee verschillende manieren van het gesprek aangaan zelfs verschillende delen van ons brein worden gebruikt. Het exploratieve gesprek is volgens Dekker de betere optie, en hij ziet in burgerschap een belangrijke rol om mensen te leren hoe dit gesprek te voeren. Daarbij is het belangrijk te onderkennen dat er geen visie bestaat die al onze problemen op zal lossen. Het is met name belangrijk de ander te leren kennen en het gevoel te krijgen dat we er toch met z'n allen inzitten. De samenleving waar het toevallig met jou het beste gaat is immers niet perse de beste samenleving, concludeerde Dekker.

Nadat de twee sprekers hun respectievelijke visie op burgerschap hadden uitgedragen kon het tweede deel van het symposium beginnen: een paneldiscussie over de betekenis van burgerschap in het onderwijs.

Als eerst kreeg Carien Verhoeff als werkgroepslid de kans om *De moed tot zelfspot: Burgerschap in het onderwijs* toe te lichten. Het doel van deze publicatie was om vanuit een liberaal perspectief de rol van het onderwijs in de open en vrije samenleving vast te stellen in het vormen van jongeren als verantwoorde burgers. Om jongeren leren om te gaan met het ongemak van diversiteit in onze huidige diverse samenleving. Voor burgerschapsonderwijs speelt met name het verborgen curriculum een centrale rol, zei Verhoeff. Burgerschapsvorming staat niet in het lesprogramma, maar moet verworven zijn in het algehele curriculum. Het doel van burgerschapsonderwijs is om burgers te vormen die kritisch nadenken en zich daarnaast ook kritisch durven te uiten.

Vervolgens kreeg Daniël Boomsma, die meewerkte aan de publicatie van de Hans van Mierlo Stichting, de gelegenheid om *Burgerschap: Een sociaal-liberale visie* in vogelvlucht door te nemen. Hij benoemde onder andere dat burgerschap in Nederland onderontwikkeld is ten opzichte van veel andere landen. Dit heeft tot gevolg dat wij niet goed beseffen wat burgerschap überhaupt precies is. Boomsma concludeerde uiteindelijk dat burgerschap in essentie gaat om de zoektocht naar onze eigen Nederlandse identiteit.

Hierna riep moderator Caspar van den Berg het voltallige panel naar voren. En dit waren er heel wat, omdat maar liefst acht jongeren – als ware praktijkdeskundigen – bereid waren hun eigen ervaringen met iedereen te delen. Hiertoe behoorden vier Haagse Jongerenambassadeurs en een viertal leerlingen van het Edith Stein College te Den Haag. Tot het panel behoorden daarnaast ook Anton Backx, docent aan het Edith Stein College, en Hans Teunissen, lid van de Raad van Toezicht bij ProDemos en rector op middelbare school De

Nassau. Wat volgde was een dynamische discussie, waarbij vooral de jongeren geen blad voor de mond namen.

Anton Backx gaf aan dat het als docent belangrijk is om leerlingen een kritische blik mee te geven. De jongeren beaamden vervolgens dat een open geest belangrijk is, en dat sommige leerlingen hierin meer ondersteuning nodig hebben dan anderen. Zij merkten op dat zij in hun omgeving vaak zien dat veel medejongeren niet de betrouwbaarheid van de feiten nagaan waarop zij hun mening baseren.

Een jongere waarschuwde voor het gevaar van indoctrinatie bij het meegeven van burgerschap. Hoewel de mening van een leraar geen hogere positie zou mogen genieten, gaf een andere jongere aan dat dit in de praktijk echter soms wel gebeurt, vaak op subtiele wijze. Het zou daarom wellicht verstandig zijn om niet alleen op de kennis over burgerschap te focussen, maar juist ook op de vaardigheden die hierbij te pas komen.

Hans Teunissen gaf aan dat alleen een uurtje maatschappijleer in de week niet genoeg is om aan de burgerschapsopdracht te voldoen. Hij stelde dat we er op dit moment dan ook veel te vrijblijvend naar kijken en dat een kerndefinitie van burgerschap nodig is om tot effectief burgerschapsonderwijs te komen. Carien Verhoeff stelde dat jongeren de toekomstige dragers van onze democratie zijn en dat leerlingen die thuis niet de kans krijgen om lastige en controversiële onderwerpen te bespreken, hier op school de gelegenheid voor moeten krijgen. Via het onderwijs zal burgerschap vervolgens ook in andere socialisatiemilieus een rol kunnen gaan spelen.

Al met al was het een zeer verhelderende bijeenkomst en gaf het de om en nabij 60 bezoekers genoeg stof tot nadenken. Hoewel de visies van beide wetenschappelijke bureaus in bepaalde opzichten sterk van elkaar verschilden, was de gezamenlijke conclusie wel dat burgerschapsonderwijs essentieel is om verantwoordelijke burgers te vormen en daarom uiterst serieus genomen dient te worden door onze maatschappij.

Drs. W.J. Derksen is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting.